

1.3. Піонери і фундатори заповідної справи в Україні

До піонерів і фундаторів заповідної справи в Україні необхідно віднести князя Данила Галицького (який заповідав території сучасної Цуманської рощі Біловезької Пуші), монастирські братства, Івана Мазепу та інших гетьманів, Ф.Потоцького (засновника Софіївки), О.Броницьку (засновницю Олександрії), С.Паляса (засновника Симферопольського ботанічного саду), В.П.Скаржинського (засновника Трикратинського лісового масиву), І.І.Скоропадського (засновника Тростянецького заповідника), Ф.Е.Фальц-Фейна (засновника заповідника "Асканія-Нова"), М.Л.Давидова (засновника заповідника "Веселі Боковеньки"), М.П.Леонтовича (засновника Миколаївського зоологічного парку), В.І.Садовського (засновника заповідника "Сланецький степ").

Значний внесок у розвиток заповідної справи зробили вітчизняні вчені та визначні особистості в різні історичні періоди (П.І.Прокопович, В.В.Докучаєв, Висоцький, П.К.Козлов, В.В.Станчинський, В.Д.Треус, Е.П.Веденьков, Волижин, Рацин та багато інших). Так, П.І.Прокопович (1775-1850) подає приклад не тільки раціонального використання природи, але і збагачення її шляхом висадження дерев навколо доріг, населених пунктів, по берегах озер і річок. Він порушує питання про збереження лісів, окремих цінних рослин, розмноження медоносних рослин.

В.П.Скаржинський (1787-1861) розробив і реалізував науково обґрунтовану систему лісорозведення на Півдні України, створив прекрасні лісові масиви на Миколаївщині. Гідним пам'ятником цій людині є "Лабіринт Скаржинського".

В.П.Скаржинський – український діяч сільського господарства, один з піонерів, пропагандистів і практиків степового і полезахисного лісорозведення в Україні. Поблизу Вознесенська, у своєму маєтку Трикрати, створив передове для тих часів господарство з покращеними сівозмінами. Його дубові насадження 1819 року збереглися до наших часів.

Віктор Петрович Скаржинський народився у 1787 році в селі Трикрати Ольвіопольського (нині Первомайського) повіту Херсонської губернії в сім'ї полковника другого Бузького козацького полку Петра Андрійовича Скаржинського, котрий відзначився при взятті Очакова і в бойових діях у Бессарабії проти Османської імперії.

Батько Віктора Петровича під час російсько-турецької війни, а саме – у 1769 році, привів до російського війська загін з молдаван, болгарів, сербів. Протягом усієї війни на чолі цього загону він бився з турками у складі російської армії. За мужність царський уряд подарував йому 6 тисяч десятин земель, на яких було засновано село Скаржинка. Тут над річкою виріс розкішний палац.

Запорожці перешкоджали створенню поміщицьких маєтків у Причорномор'ї, тричі руйнували маєток. Саме тому згодом село перейменували в Трикрати.

У 1794 році село Мігія Ольвіопольського повіту перейшло у власність матері В.П.Скаржинського. На території цього маєтку Віктор Петрович висадив розкішні сади, виноградники.

Віктор Петрович отримав освіту в домашніх умовах, закінчив Миколаївське штурманське училище. У 1805 році служив у Петербурзі. У 1811 році повернувся до рідного маєтку, мріючи займатися наукою, сільським господарством.

Коли почалася Вітчизняна війна 1812 року, він швидко сформував кінний загін з селян Трикрат та Мігії. Утримувався цей загін на кошт сім'ї Скаржинських. Після свята Покрови в Кам'янець-Подільському загін В.П.Скаржинського влився до складу Західної армії Російського війська. Особливо цей загін відзначився при облозі м.Торн у Східній Пруссії у січні-серпні 1813 року. Бойові успіхи загону відмічались М.І.Кутузовим, М.Б.Барклай-Де-Толлі. У 1813 році зі 100 добровольців загону додому не повернулось 12 чоловік, які загинули на ратному полі.

Біля Мігії В.П.Скаржинський збудував млин, шовкову фабрику, яка щорічно виробляла дві тисячі пудів шовку.

Помер В.П.Скаржинський у 1861 році в рідному маєтку. У 1872 році в Одесі в Дерibasівському саду йому було встановлено пам'ятник-бюст. Цей пам'ятник не зберігся. А в 1907 році маєток Скаржинських, водокачка, дві конюшні з кіньми були спалені революційними селянами.

Особливий внесок у розвиток заповідної справи зробив В.В.Докучаєв (1846-1903). У 1891 році В.В.Докучаєв пропонує способи впорядкування водного господарства в степовій зоні. Вже тоді вчений пропонував мати в структурі адміністративного управління всіх рівнів фахівця з природних питань (на сучасній термінології – еколога). У книзі "Наші степи раніше і сьогодні" (1891) В.В.Докучаєв обгрунтовує "найтісніші взаємодії і повну співдружність світу органічного і світу неорганічного". Він перший довів, що ґрунт на земній поверхні утворюється шляхом дуже складної взаємодії місцевого клімату, рослин і тварин протягом віків, а знищити цю цінну систему людина може за декілька років. В.В.Докучаєв вводить у науку поняття про еталони природи.

Створення заповідних територій в Україні тісно пов'язане з ім'ям Ф.Е.Фальц-Фейна (1863-1920). У 1914 році професор В.І.Галєєв писав: "...В історії питання охорони природи не лише в Росії, але і взагалі, – особлива заслуга видатного освіченого землевласника Асканії Нової, Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна".

П.К.Козлов (1863-1935), видатний вчений-мандрівник, багато зробив для вивчення природи Центральної Азії, акліматизації коней Пржевальського в

заповіднику "Асканія-Нова", для збереження Асканії Нової від руйнування в роки громадянської війни та післявоєнні роки і період колективізації.

Піонером створення зоологічних парків в Україні є М.П.Леонтович. Зокрема, у 1901 році він на власні кошти заснував Миколаївський зоопарк. Піонером створення краєзнавчих музеїв в Україні є Е.П.Францев. Він заснував Миколаївський краєзнавчий музей, головною задачею якого бачив у популяризації знань про природу рідного краю. Емануїл Петрович подарував Миколаївському краєзнавчому музею свою колекцію, яка мала такі унікальні об'єкти: метеликів (5600 екземплярів), жуків (4000 екземплярів), мінералів (3550 порід), черепашок моллюсків (4000 екземплярів), риб (300 екземплярів), чучел птахів (350 екземплярів), гербарій рослин (700 екземплярів), яєць птахів (500 екземплярів), роги екзотичних тварин (94 пари екземплярів), шкір рептилій (7 екземплярів), черепак (9 екземплярів); чучела крокодила, качкодзьоба, броненосця, мурахойда тощо.

Особливої уваги заслуговує Олександр Алоїзович Яната (1888-1938), який зібрав цінну колекцію метеликів та гербарій рослин Півдня України. У своєму гербарії він наводить 579 українських назв для 402 рослин. О.А.Яната сприяє розширенню наукової роботи в заповіднику "Асканія-Нова". Він є засновником видання українського журналу "Вісник природознавства". Донині не втратила актуальності його монографія, опублікована у 1925 році, "Рослина та її життя".

В.В.Станчинський (1882-1940) у 30-ті роки працював у секторі екології при Інституті зоології та ботаніки Харківського державного університету. Дослідження в галузі екології, виконані в цьому центрі В.В.Станчинським (1930-1940), були з багатьох поглядів піонерськими й оригінальними. Він на 10 років раніше від В.Н.Сукачова підійшов до ідеї біогеоценозу як функціональної єдності біоценозу та абіотичних факторів. Праця В.В. Станчинського "До розуміння біоценозу" (1933) є класичною в галузі вивчення зв'язків між організмами в ценотичних системах.

У 1931 році Володимир Володимирович Станчинський був одним з активних ініціаторів перетворення заповідника "Асканія-Нова" в степовий інститут екології.

Професор В.В.Станчинський народився в 1882 році в Москві в сім'ї інженера. Навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Московського державного університету, але у 1902 році за протиурядову діяльність був виключений з університету та емігрував до Німеччини, де продовжував навчання в Гендельбетському університеті. У 1920 році він брав участь у створенні Смоленського університету. У ці ж роки він починає працювати і в Харківському університеті.

Його перша поява в Асканії Новій відноситься до 1925 року, коли він був експертом у комісії по перевірці роботи заповідника "Асканія-Нова". Якраз у ті роки, познайомившись з Асканією Новою, він вирішив переїхати сюди працювати з питань екології. У 1929 році В.В.Станчинський стає заступником директора з наукової роботи інституту "Асканія-Нова".

В.В.Станчинський і М.Ф.Іванов притримувались різних поглядів щодо стану і перспектив розвитку Асканії Нової. В.В.Станчинський вимагав закриття в Асканії Новій дослідної зоотехнічної станції, створеної М.Ф.Івановим.

В.В.Станчинський в 1929 році пропонував ідею створення екологічних інститутів степу, лісу, пустель, тайги, тундри. Вимагав приєднання до заповідника "Асканія-Нова" нових ділянок, а також ділянок Чорного і Азовського морів. Перспективу Асканії Нової В.В.Станчинський бачив у тому, що це є науковий і організаційний центр усіх заповідників України. Але в 1931 році степовий інститут був перетворений в інститут гібридизації та акліматизації тварин.

В.В.Станчинський в ці роки переїздить до Харкова.